

Motion till riksdagen 2022/23:2129

av Åsa Westlund m.fl. (S)

Vuxenutbildning för fler utbildningsmöjligheter genom livet

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om ett ökat utbildningsutbud för omställning och kompetensutveckling och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om fler utbildningsplatser och höjd kvalitet i regionalt yrkesvux och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka kvaliteten genom att öka kontrollen över vuxenutbildningen och se över systemet med omfattande entreprenader och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda långsiktigheten i finansieringen av yrkesutbildningen inom komvux och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur stödet och kvaliteten inom komvux bättre kan anpassas till målgruppen för att förbättra genomströmning och etablering på arbetsmarknaden och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda hur stora och snabbt uppkomna utbildningsbehov regionalt och lokalt ska kunna mötas och tillkännager detta för regeringen.
7. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla den gymnasiala yrkesutbildningen för vuxna och tillkännager detta för regeringen.
8. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bevara och utveckla kombinationsutbildningar och tillkännager detta för regeringen.
9. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att stärka utbildningen i svenska för invandrare och tillkännager detta för regeringen.
10. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att bygga ut yrkeshögskolan och tillkännager detta för regeringen.
11. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att se över behovet av ett mer stadigvarande utbildningsutbud inom yrkeshögskolan för att tillgodose arbetsmarknadens långsiktiga behov och tillkännager detta för regeringen.

12. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla yrkeshögskolan, bl.a. genom att se över möjligheten till ett gemensamt antagningssystem och ett förstärkt system för studiedokumentation, och tillkännager detta för regeringen.
13. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utveckla lärcentrum i hela landet och tillkännager detta för regeringen.

Vår syn på vuxenutbildningens uppdrag och styrkor

Sverige ska vara ett tryggt och framstående land där människor genom hela livet kan utbilda sig för att ta de jobb som växer fram. I en alltmer kunskapsintensiv ekonomi ställs högre krav på förnyade kunskaper och färdigheter. Det ska aldrig vara för sent att vidareutbilda sig för ett fortsatt yrkesliv. Oavsett om det är för att ens arbetsplats lagts ned, för att man ska kunna arbeta vidare inom något annat yrke eller för att ens tidigare kunskaper behöver kompletteras eller valideras. Det är nödvändigt för att vi ska kunna öka sysselsättningen, vara ledande i klimatomställningen, bryta segregationen och finansiera välfärden. Men i grunden handlar det om människosyn; ingen ska behöva mötas av påståendet att man redan har fått sin chans. Företag och organisationer behöver kompetenta medarbetare, i ständig utveckling. Det kräver investeringar i kompetensutveckling, yrkesutbildning och vuxenutbildning. Det är en ekonomisk fråga om Sveriges konkurrenskraft, men lika mycket en ideologisk fråga om människans rätt till kunskap, utveckling och därmed frihet. Vi sänker inte människors pris – vi ger alla möjligheten att höja sitt värde.

Vi ser vuxenutbildning som en möjlighet till personlig utveckling genom utbildning och bildning som öppnar för vidare studier. Vi ser också vuxenutbildningens viktiga roll i att erbjuda utbildning och bildning som svarar mot arbetsmarknadens behov samt vara en motor för klimatomställning.

Inte minst är vuxenutbildning viktig för att den ger människor kompetens att vara aktiva samhällsmedborgare som tillvaratar sina rättigheter och fullgör sina skyldigheter.

Den kommunala vuxenutbildningen finns i varje kommun och ger möjlighet att komplettera tidigare utbildning eller skaffa ny kompetens och behörighet på grundläggande eller gymnasial nivå. När den fungerar som bäst har vuxenutbildningen en flexibel organisation som inte är knuten till terminer och läsår och kan därför anpassas till samhällets, näringslivets och individens behov med kombinationer av olika utbildningar, utbildningsnivåer, närundervisning och distansundervisning.

Utmaningar som vuxenutbildningen kan bidra till att möta

Rysslands olagliga invasion av Ukraina har lett till en ökad ekonomisk osäkerhet, och en konjunkturedgång är att vänta. Trots lågkonjunkturen förväntas arbetslösheten sjunka de kommande åren, även om återhämtningen på arbetsmarknaden sannolikt blir svagare än vad som tidigare förutspåddes. Det finns därför en risk att långtidsarbetslösheten biter sig fast på höga nivåer. Samtidigt har många arbetsgivare svårt att hitta arbetskraft med rätt kompetens. Detta gäller såväl privata företag som arbetsgivare inom

offentlig sektor. Den bristande matchningen på arbetsmarknaden beror delvis på att vuxna som söker arbete ofta inte har den kompetens som efterfrågas. Det är därför viktigt med fortsatta satsningar på yrkesutbildning för vuxna, både gymnasial yrkesutbildning inom kommunal vuxenutbildning (komvux) och eftergymnasial utbildning inom yrkeshögskolan. Annars riskerar både Sveriges konkurrenskraft och personalförsörjningen till välfärden samt till näringslivet att försämrans. Fortsatta satsningar på yrkesutbildning för vuxna är således nödvändiga, både för att klara kompetensförsörjning och för omskolning av vuxna utan arbete som annars riskerar att fastna i arbetslöshet. Även satsningar på de ungdomar som tillåtits misslyckas i skolan för att de ska nå gymnasiekompetens och ett varaktigt jobb är av största vikt. Det behövs också riktade insatser mot de grupper som inte tar del av vidareutbildning i arbetslivet. Det kan handla om uppsökande verksamhet med information och insatser för att motivera människor att läsa vidare.

Klimatkrisen är en av vår tids största utmaningar. Att klara klimatet är vårt gemensamma ansvar och då behöver vi genomföra en kraftfull klimatomställning som fungerar för alla i Sverige. Den pågående omställningen innebär att efterfrågan på arbetskraft med kompetens inom bland annat digitalisering, automatisering och elektrifiering kommer att öka, inte minst i norra Sverige. De berörda arbetsgivarna behöver i många fall yrkesutbildad arbetskraft, och fortsatta satsningar på utbildning blir därför viktiga för att Sverige ska kunna ta en ledande roll i klimatomställningen.

En annan stor samhällsutmaning är segregationen som sliter sönder vårt samhälle. En av de viktigaste faktorerna för att bryta segregationen är att fler kommer i arbete och kan försörja sig själva. Det gäller inte minst den nyanlända befolkningen som oavsett en kort eller lång utbildningsbakgrund snabbare behöver få tillgång till såväl språk-utbildning och yrkesutbildning som akademisk utbildning. Under covid-19-pandemin var utrikesfödda en grupp som drabbades särskilt hårt. När arbetslösheten ökade blev konkurrensen om arbete hårdare, och för dem som ännu inte fått sitt första arbete minskade chanserna betydligt. För de utrikes födda som står utanför arbetsmarknaden är fortsatta satsningar på yrkesutbildning för vuxna extra viktiga. Utan tillgång till yrkesutbildningar som leder till arbete riskerar många utrikes födda att fastna i långtidsarbetslöshet och utanförskap.

Ökat utbildningsutbud för omställning

Vi behöver utbildning som främjar rörlighet och flexibilitet: arbetsmarknadsutbildning, vuxenutbildning och kompetensutveckling. Fler ska våga och kunna ta nya steg i arbetslivet, våga släppa taget om det gamla och kliva in i någonting nytt. Genom en konsekvent satsning på människors kompetens kan arbetslösheten bekämpas.

Från och med 2023 införs ett nytt omställningsstudiestöd som innebär förbättrade möjligheter för yrkesverksamma som behöver utbilda sig för att stärka sin ställning på arbetsmarknaden. Det nya omställningsstudiestödet är en historisk reform som kommer göra det möjligt för de allra flesta att studera med minst 80 % av lönen och göra det möjligt för människor att välja att ställa om eller satsa på kompetensutveckling, utan att behöva känna oro för hur räkningarna fortsatt ska betalas. Stödet ska få lämnas för utbildning som kan antas stärka individens framtida ställning på arbetsmarknaden med beaktande av arbetsmarknadens behov.

Det nya omställningsstudiestödet fyller en viktig funktion för att möta kompetensbristen på arbetsmarknaden och främja det livslånga lärandet, men det räcker inte som insats om inte utbildningsutbudet samtidigt ökar och anpassas. Genom Kunskapslyftet genomförde den socialdemokratiskt ledda regeringen en kraftfull utbyggnad av hela utbildningssystemet och ökade antalet utbildningsplatser.

De förbättrade möjligheterna att studera väntas ge en ökad efterfrågan på många utbildningar för vuxna, inte minst inom yrkeshögskolan och yrkesutbildningar inom komvux och folkhögskolan. De statliga satsningarna på dessa utbildningar behöver ta hänsyn till den ökade efterfrågan som det nya studiestödet väntas innebära samtidigt som antalet arbetslösa som bedöms vara i behov av reguljär utbildning ökat, vilket gör att fler vuxna anvisas till komvux och annan vuxenutbildning. Även detta innebär en ökad efterfrågan på främst yrkesutbildning för vuxna. Vi socialdemokrater anser därför att utbildningsutbudet behöver öka på alla nivåer och bättre anpassas efter yrkesverksammas behov av relevanta och ändamålsenliga utbildningar.

Fler utbildningsplatser och höjd kvalitet i regionalt yrkesvux

Yrkesinriktad utbildning på gymnasial nivå inom komvux (regionalt yrkesvux) har byggts ut kraftigt av den socialdemokratiska regeringen de senaste åren och nådde 2022 sin största omfattning någonsin. Utbyggnaden har varit och är fortsatt nödvändig för att kunna möta behoven på arbetsmarknaden, bland annat till följd av klimatomställningen. Regionalt yrkesvux är en motor i omställningen på arbetsmarknaden, ett skarpt verktyg för integration och en väg till jobb för arbetslösa.

Den tidigare socialdemokratiska regeringen har lagt om utbildningspolitiken avseende hur gymnasieskolan och yrkesutbildningarna inom den kommunala vuxenutbildningen ska dimensioneras så att hänsyn framöver ska tas till arbetsmarknadens behov av kompetens.

För att kommunerna ska erbjuda yrkesutbildningar i tillräcklig omfattning i förhållande till de stora behoven i arbetslivet bör statsbidraget för yrkesutbildningar på komvux ses över.

Satsningen på regionalt yrkesvux behöver fortsätta att växa och behöver göra det med fokus både på ökad kvalitet och på att skapa fler utbildningsmöjligheter för vuxna. Det är viktigt att kommunerna får möjlighet att planera utbyggnaden och dimensionera utbildningen efter de behov som finns. Om kvalitén ska kunna öka bör ersättningen per plats inom regionalt yrkesvux höjas. En yrkesutbildning med hög kvalitet ger eleverna bättre yrkeskunskaper och leder till att en större andel får arbete efter utbildningen.

Öka kontrollen över vuxenutbildningen

Kvaliteten i vuxenutbildningen behöver stärkas. Det finns i dag strukturella brister inom styrningen och ansvarsfördelningen av kommunal vuxenutbildning. En stor del av bristerna är kopplade till att huvudmannen inte tar ett tillräckligt stort ansvar för det systematiska kvalitetsarbetet, och särskilt tydligt är detta när utbildningen bedrivs på entreprenad av en extern utförare. Den löpande tillsynen inom vuxenutbildningen har

tidigare i huvudsak skett på huvudmannanivå, vilket har inneburit att granskning på skolnivå inte har prioriterats. Kvaliteten behöver öka i verksamheten och därför ändrade den tidigare socialdemokratiska regeringen Skolinspektionens instruktion så att myndigheten från och med 2022 är skyldig att genomföra löpande tillsyn av vuxenutbildning också på skolnivå, oavsett om utbildningen bedrivs av en kommun eller av en upphandlad entreprenör.

Regeringen bör se över behov av ytterligare verktyg för ökad kontroll av vuxenutbildningen.

Statens skolinspektion och Klivautredningen (SOU 2020:66) har visat på kvalitetsbrister inom komvux. En del av dessa brister kan härledas till entreprenadförhållandet inom komvux. Kommunerna uppger också svårigheter med upphandlingen, bl.a. att det kan vara svårt att få utbildningsföretag att lämna anbud på utbildning för få elever och att det kan bli långa och kostsamma processer om upphandlingen överklagas.

Inom komvux finns inga enskilda huvudmän, utan det finns endast offentliga huvudmän, kommuner och i vissa fall regioner. Kommunerna kan dock välja att lägga ut hela eller delar av sin utbildning på entreprenad enligt 23 kap. skollagen (2010:800) med bibehållet huvudmannaskap. Entreprenaden genomförs antingen genom upphandling av utbildningarna eller genom att utbildningsanordnare auktoriseras. År 2020 var det 579 000 kursdeltagare (49 procent) inom komvux totalt som studerade hos en annan utbildningsanordnare än huvudmannen.

Ett skäl till kvalitetsbristerna inom komvux som kan anföras är att de kommunala huvudmännen bedöms sakna tillräckliga system för att följa upp och kontrollera verksamheten, något som accentueras i de fall kommunen valt att upphandla utbildning inom komvux i enlighet med skollagens bestämmelser om entreprenad. Det finns därför anledning att se över hur statens ansvar för komvux kan stärkas i syfte att öka kvaliteten och rättssäkerheten i komvux. Även de privata utbildningsanordnarnas roll bör ingå i analysen. Fokus bör vara att förhindra att brister uppstår, inte bara att vidta åtgärder i efterhand om och när det uppdagas. Vid överväganden om lösningar bör man därför beakta risken för att i systemet bygga in ett alltför stort behov av tillsyn, där tillsynsmyndigheten ofta är hänvisad till att agera i efterhand när kvalitetsbristerna är ett faktum.

Utveckla den gymnasiala yrkesutbildningen för vuxna

Socialdemokraterna anser att yrkesutbildningen inom komvux kan bli mer effektiv och bättre anpassad efter de behov som finns, både på arbetsmarknaden och hos individer. Det är därför viktigt att flera framtidsfrågor för komvux utreds. I dag kommer en stor del av finansieringen av yrkesvux från ettåriga statsbidrag, vilket inte ger kommunerna den långsiktighet som utbildningen behöver. Det behövs därför mer långsiktighet och förutsägbarhet när det gäller statens finansiering av yrkesutbildning inom komvux.

Elevergruppen inom komvux har förändrats. För många av de utrikesfödda som ska etablera sig på den svenska arbetsmarknaden är yrkesvux det bästa alternativet. För att möta målgruppens behov och bryta segregationen behövs mer utbildning men också ökad kvalitet och stöd i utbildningen. Här är det viktigt att analysera vilka åtgärder, till exempel förbättrad tillgång till stöd, som kan få fler elever att nå målen med sin utbildning på komvux.

För att möta behoven som följer av klimatomställningen och en förändrad arbetsmarknad ställs nya krav på att säkerställa kompetensförsörjning inom vissa viktiga yrken. Det är därför viktigt att förändringar för att bättre kunna möta stora och snabbt uppkomna utbildningsbehov lokalt och regionalt görs.

Den socialdemokratiska regeringen tillsatte en utredning som skulle se över bland annat de framtidsfrågor som nämns här.

Bevara och utveckla kombinationsutbildningar

Kombinationsutbildningar inom komvux är utbildningar där kommunal vuxenutbildning i svenska för invandrare (sfi) eller svenska som andraspråk kombineras med en yrkesutbildning på gymnasial nivå. Kombinationsutbildningar syftar till att förkorta vägen till arbete för nyanlända genom att eleven studerar svenska språket och ett yrke samtidigt. Satsningen på kombinationsutbildningar har gjort att fler utrikes födda kan få en sammanhållen språk- och yrkesutbildning som leder till arbete.

Kombinationsutbildningar bör fortsatt stödjas och utvecklas för att förbättra utrikes föddas etablering i arbetslivet och integrationen i samhället.

Stärk utbildningen i komvux svenska för invandrare

Svenska språket är nyckeln till det svenska samhället och till den svenska arbetsmarknaden. Att kunna tala, skriva och läsa på svenska är ett krav inom många yrken och ofta nödvändigt för att kunna delta i utbildning. Det råder konsensus om språkets betydelse för en snabbare etablering på arbetsmarknaden. Språket lägger grunden för självständighet, delaktighet och en fungerande integration och är även en förutsättning för vårt gemensamma välstånd och vår gemensamma välfärd.

Det är väl känt att det finns kvalitetsbrister inom komvux i svenska för invandrare (sfi) och att kvaliteten inom sfi och komvux behöver stärkas. För att fler ska kunna lära sig svenska måste sfi fungera bättre. Sfi-elever ska erbjudas en utbildning av god kvalitet som motsvarar elevernas behov och förutsättningar. Genomströmningen inom sfi behöver förbättras och övergången till och kombinationer med andra delar av vuxenutbildningen måste underlättas. Utökad undervisningstid vore ett sätt att öka genomströmningen och därmed snabba på integrationen.

Bygg ut och utveckla yrkeshögskolan för framtiden

Utbildningarna inom yrkeshögskolan leder i mycket hög utsträckning till arbete. Yrkeshögskoleutbildningar är en viktig förutsättning för att samhället ska kunna tillgodose behovet av rätt arbetskraft och för att kunna underlätta företagsetableringar inom specifika områden. Yrkeshögskolan har blivit en verklig motor för regional tillväxt och kompetensförsörjning. Enligt Svenskt Näringslivs rekryteringsenkät 2021/22 söker allt fler arbetsgivare kompetens från yrkeshögskolan. Många rekryteringar misslyckas dock enligt rapporten, främst på grund av bristen på personer med rätt yrkeserfarenhet.

Den socialdemokratiskt ledda regeringen har sedan 2014 fördubblat antalet utbildningsplatser, men trots att antalet examinerade från yrkeshögskolan fortsätter att öka för varje år är efterfrågan på yrkeshögskoleutbildade fortsatt stor från arbetsmarknaden och söktrycket på utbildningarna har ökat.

Yrkeshögskolan behöver byggas ut ytterligare för att möta de fortsatta stora kompetensbehoven i hela Sverige. Den kompetens som en yrkeshögskoleutbildning ger bidrar också till stärkt kvalitet i välfärden och i näringslivet. Utbyggnaden behövs inte minst för att möta behoven i regioner som präglas av stora företagsetableringar och företagsexpansioner och för att möjliggöra klimatomställningen. Tillgång till rätt kompetens är central för att Sverige även i fortsättningen ska kunna vara en stark fordonsnation, för att understödja uppbyggnaden av en ny bransch i Sverige, batteritillverkning, för att Sverige ska bli en viktig global aktör på detta område samt för att stödja elektrifieringen i industrin och samhället i stort. Den påbörjade expansionen av yrkeshögskolan behöver fortsätta med en kraftig utbyggnad under de kommande åren.

Yrkeshögskolan bör fortsätta utvecklas. Bland annat skulle den behöva ha ett stadigvarande utbildningsutbud för att tillgodose arbetsmarknadens mer långsiktiga behov. Det vore också bra om yrkeshögskolorna i än högre utsträckning kunde bidra med kompetens för den gröna omställningen i vårt land.

Yrkeshögskolan är en mycket decentraliserad utbildningsform, där varje anordnare har stort ansvar för administration av ansökningsprocess och studiedokumentation. Med kraftigt ökande volymer av ansökningar och studerande har behovet av en samlad administrativ stödstruktur för yrkeshögskolan ökat. Därför vore det bra med ett gemensamt system för ansökan till yrkeshögskolan. Vi socialdemokrater ser också ett behov av ett förstärkt system för studiedokumentationen för yrkeshögskolan.

Yrkeshögskolans möjlighet att tillhandahålla kvalificerad yrkesutbildning som startar på en högre nivå bör utvecklas. Detta kan till exempel underlätta rörlighet mellan yrkeshögskolan och högskolan.

Satsa på lärcentrum i hela landet

Var du bor ska inte avgöra om du kan studera eller inte. För att utbildning ska finnas i hela landet, för alla människor och hela livet investerade den tidigare socialdemokratiska regeringen i nyetableringen och utvecklingen av lärcentrum där den studerande inom kommunal vuxenutbildning erbjuds stöd från lärare och annan personal samt ges möjlighet att möta andra studerande.

Pandemin har visat på möjligheterna med att arbeta och studera på distans. För att fler ska kunna bo där de vill bör distansutbildningen fortsätta att utvecklas. Lärcentrum har en viktig roll för den nationella, regionala och kommunala kompetensförsörjningen och ökar möjligheterna att bo, studera och arbeta i hela landet. Utbildning bör bli tillgängligt för fler genom fortsatt utveckling av lärcentrum i hela landet. Samverkan mellan kommuner, yrkeshögskolan och lärosäten bör stärkas så att fler utbildningsplatser kopplas till lärcentrum och den digitala pedagogiken utvecklas för att säkra kvaliteten i utbildningarna.

Åsa Westlund (S)

Linus Sköld (S)

Caroline Helmersson Olsson (S)

Mats Wiking (S)

Aylin Fazelian (S)

Rose-Marie Carlsson (S)

Niklas Sigvardsson (S)